

**BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE**

www.proiectavdhela.ro

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Zbucnea

**AROMÂNII
AU FOST ȘI SUNT
ROMÂNII**

Sumar

4 / Aromânii au fost și sunt români

5 / Dialecte, nu limbi distincte

6 / Emancipare națională

7 / A doua renaștere a românilor balcanici

9 / Minoritari între majoritari

10 / Conferința de Pace de la București, un eșec pentru aromâni

11 / Doar în Macedonia recunoscuți prin Constituție

În ultimii ani, în România, reprezentanții unei așa-numite comunități a aromânilor se străduiesc să obțină recunoașterea legală, inclusiv parlamentară, a unui statut de minoritate națională. Ei, în diverse forme, invocă existența aromânilor în trecut și în prezent ca o realitate etnică, distinctă în raport cu românii. Consideră că înaintașii lor au avut o strategie de supraviețuire prin sacrificarea propriei identități, ceea ce în condițiile actuale de început de secol și de mileniu ar fi cu totul depășit, de unde și hotărârea lor de a face toate demersurile necesare la autoritățile competente în vederea înregistrării ca minoritate națională. O atare luare de poziție a întâmpinat pe bună dreptate o reacție negativă din partea a nenumărați factori din România și nu numai.

Cel mai înalt for științific al țării difuza nu de mult un comunicat din care spicuim: „Academia Română a luat cunoștință cu surpriză de inițiativa unui grup de aromâni (armâni) din țara noastră de a se constitui într-o minoritate națională, distinctă de români, ca popor aromân, cu o limbă proprie, aromâna.

Ne aflăm în fața unei diversiuni izvorâte din interese mercantile ale unor cercuri din țară și străinătate, ce ignoră adevărata istorie a acestei ramuri a românității răsăritene și a dialectului aromân, care, împreună cu cel daco-român, cel megleno-român și cel istro-român, formează limba română... Aromânii sunt o parte integrantă a poporului român, iar limba lor este româna, caracterizare dată de oamenii de știință români și străini din Evul Mediu și până astăzi... Academia Română i-a considerat întotdeauna pe aromâni ca parte integrantă a acestui popor, fără deosebire de locul de origine... A admite constituirea unei minorități aromâne ar fi cea mai mare absurditate a istoriei contemporane a aromânilor.”

Înaltul for academic se află în consonanță și în continuarea unor convingeri clar exprimate de o serie de înaintași provenind din spațiul de baștină din dreapta Dunării al aromânilor, care au recunoscut clar apartenența lor la românităte. La sfârșitul primului război mondial Nicolae Batzaria, fost ministru și senator la Istanbul și apoi senator la București (mort în închisorile comuniste), declara foarte clar: „România este acum farul luminos spre care se îndreaptă privirile românilor din afară de granițele ei. Pentru dânșii, ea a fost întotdeauna, dar astăzi este și mai mult, pământul făgăduinții, țara care e acum patria lor cea adevărată, unde ei se simt la ei acasă și pentru a cărei întărire și fericire își fac și ei o sfântă datorie de a aduce partea lor de contribuție.”

În 1928 marele savant Tache Papahagi scria: „o fatalitate istorică a vrut ca astăzi, în loc ca tot nordul Peninsulei Balcanice să fie o țară românească cu neam românesc... să vedem în acest sud al Dunării cum viața românească sângerează cumplit, mergând spre stingere...” Nu de mult, scriitorul, ziaristul și editorul Hristu Căndroveanu, președinte de onoare al Societății de Cultură Macedo-Române, declara: „Nu suntem o minoritate, suntem români și vrem să rămânem români.”

Astăzi, în locurile de baștină, în spațiul balcanic sau în diaspora, pe mai multe continente, aromânii sunt o prezență în egală măsură reală și activă. Ei sunt cunoscuți, în general, sub acest nume, pe care în diverse forme și l-au revendicat cu mândrie generațiile succesive de strămoși ai lor. În același timp, ei sunt denumiți adesea și cu alte etnonime, între care cele mai frecvente sunt cele de vlahi sau macedoromâni.

Originile aromânilor în spațiul balcanic sunt controversate. În spațiul din dreapta Dunării și al râului Sava, departe spre Grecia peninsulară, prin Bosnia, Albania, vechea Serbie, Munții Balcani, Rodopi, Pind până în Thesalia, Epir și chiar mai departe, aromânii au fost în veacurile trecute o realitate istorică.

În secolul II î.Hr. romanii au început să se înstăpânească la răsărit de Marea Adriatică, iar în anul 148 î.Hr., Macedonia a devenit provincie romană. A început atunci un proces istoric deosebit, de romanizare a diverselor populații, făcând parte în principal din marele neam al tracilor. Mai târziu, împăratul Traian, după cucerirea de către romani a întregii Peninsule Balcanice, a trecut Dunărea și, în urma cuceririi Daciei, a extins procesul romanizării și în stânga fluviului, unde a fost creată o nouă provincie romană, numită atunci Dacia Felix. A luat naștere astfel, în urma unui proces istoric complex, romanitatea orientală, cu o continuitate incontestabilă până în zilele noastre.

În decurs de mai multe veacuri, în vremurile medievale, această romanitate a evoluat spre o nouă realitate etno-demografică și implicit lingvistică. Un cronicar bizantin, Theophylactus Simocatta, menționează că undeva în zona munților Balcani, într-o bătălie dintre barbari și trupele Imperiului Bizantin, în anul 587, un autohton ar fi rostit cuvintele „torna, torna frate,” ce reprezintă, în opinia specialiștilor, cea mai veche atestare a limbii vorbite de români, respectiv de aromâni (spre comparație, cele mai vechi cuvinte de limba franceză sunt consemnate într-un text celebru, cel al jurământului de la Strasbourg, din anul 842).

Vlahii din inima Macedoniei, dintre lacurile Prespa și Ohrida, sunt menționați ca atare, pentru întâia dată, de istoricul bizantin I. Skylitzes, preluat ulterior de Kedrenos. Ei sunt amplu atestați în opera unui celebru scriitor bizantin din secolul XI, Kekaumenos, deloc iubitor de vlahi și cu care debutează seria numeroaselor scrieri împotriva aromânilor ce acoperă aproape 1.000 de ani. Kekaumenos consemnează clar prezența masivă a aromânilor în Grecia și Macedonia de astăzi. Ulterior, acestei Vlahii din Thesalia i s-au adăugat și alte Vlahii, precum „Vlahia Mica,” „Vlahia de Sus” etc. La 1170 un celebru călător, rabinul Benjamin de Tudela, consemna existența unei realități distincte în Balcani, respectiv „Terra Blacorum.” În secolul XII un erudit bizantin, secretar al împăratului Manuel I Comnenul, Ioan Kinnamos, afirma că vlahii din Balcani erau numeroși; „se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia.”

E incontestabil că aromânii au fost continuatori ai romanității orientale în spațiul balcanic, așa cum frații lor, vorbitori ai dialectului daco-român, au continuat romanitatea orientală în stânga Dunării. Aceste realități, respectiv latinitatea sud și nord-dunăreană, au fost înconjurate de diverse populații, precum: greci, slavi de diverse neamuri, albanezi, turci, maghiari etc. Au fost și legături de tot felul între aceste comunități romanice, alcătuind uneori adevărate insule în medii diferite și nu o dată ostile.

Masa românilor balcanici trăitori în vremurile medievale și moderne, cu descendenți până în zilele noastre, a continuat neîntrerupt romanitatea orientală. În ultimele secole ale mileniului I se vorbea o limbă comună, relativ unitară, pe un mare spațiu. Într-o epocă istorică greu de precizat și, ca atare, controversată, această limbă comună s-a diferențiat, apărând în acest fel dialectele istorice ale limbii române: daco-româna, aromâna, meglenoromâna și istroromâna. Aceste dialecte și-au avut apoi în timpurile medievale și moderne propria lor existență și evoluție, fără a-și modifica trăsăturile caracteristice fundamentale, fără a deveni la rândul lor limbi distincte, chiar dacă cu timpul unele diferențieri au fost tot mai pronunțate.

Emancipare națională

La începuturile vremurilor moderne românii balcanici erau împărțiți în grupuri distincte. În părțile central-sudice, în special în Thesalia, Munții Pindului, Macedonia, Epir și Albania, trăiau aromânii (macedo-românii). Unele ramificații ale acestora se întindeau înspre nord în ținuturile vechii Serbiei, Bosniei, Muntenegrului și chiar ale Dalmației. Aceștia erau cei mai numeroși și cei mai prezenți în realitățile vremii. Într-o zonă învecinată spre răsărit, în Tracia, se afla grupul meglenoromânilor. În părțile nord-vestice ale peninsulei trăiau istroromânii. Aceste trei grupuri se deosebeau, între altele, și prin faptul că întrebunțau în viața cotidiană dialecte distincte, ceea ce le conferea originalitatea. Li se adăuga de-a lungul malului drept al Dunării un al patrulea grup, cel al așa-numiților români timoceni, ce locuiau din apropiere de Belgrad, de la râul Morava, până la răsărit de Vidin și chiar mai departe, spre Silistra și ținuturile pontice. Realitatea că Dunărea nu despărțea, ci una pe cei care aparțineau aceluiași neam a fost o caracteristică observată de contemporani încă din vremurile renaștentiste. Acești români timoceni erau vorbitori ai dialectului daco-român. Majoritatea lor erau descendenți ai romanității orientale, fiind autohtoni în locurile de baștină și având acolo o existență istorică neîntreruptă, din vremurile romane și până în secolul XX.

Existența românismului balcanic în spațiul sud-dunărean a avut o serie de trăsături proprii pe multiple planuri. Înglobați, dar nu înghițiți în masa slavă sau grecească din zonele respective, acești români nu au reușit să-și creeze o viață statală proprie, ceea ce în perspectivă istorică a avut însemnate consecințe negative. Asupra lor s-au perindat o serie de stăpâniri politice străine, precum cea bizantină, sârbească, otomană etc., pentru a ajunge apoi între granițele diferitelor state naționale moderne ce s-au creat în zonă, după dispariția parțială sau totală a unor mai vechi forme politice imperiale.

La începuturile epocii moderne urmașii romanității orientale erau împrăștiați în grupuri mai mari sau mai mici în întregul spațiu balcanic, împărțindu-se în mai multe grupuri. Cei mai numeroși și cei mai activi dintre ei erau aromânii, avându-și ca principală arie de existență zona Macedoniei istorice, a Albaniei, Epirului, Thesaliei și Munților Pind. Încă de timpuriu, din ce în ce mai mulți aromâni „roisera,” voit sau nu, spre alte spații balcanice, în Bulgaria, în Croația, Istria etc., precum și mai departe, din Orientul Apropiat spre țărmurile nord-pontice, câmpia Dunării de mijloc, Veneția și mai departe, spre Occident, urmând apoi a-și crea comunități și peste ape, din America până în Australia.

Alături de aromâni, în părțile meridionale ale Balcanilor trăia micul grup al meglenoromânilor.

La sute de kilometri spre nord-vest, ca o rămășiță a grupului mult mai mare al românilor apuseni, dispăruți din istorie, se aflau istroromânii. În imediata apropiere a Dunării, în dreapta fluviului trăiau românii timoceni, asemănători din punctul de vedere al dialectului vorbit și nu numai, cu frații lor din cele trei țări românești aflate în stânga fluviului. Acești vorbitori de limbă neolatină erau atunci, implicit sau explicit, considerați drept componenți ai unei mari familii românești. În perioada turcocrăției a continuat modul de viață tradițional multiseclar al românilor balcanici. În cele mai multe zone, mai ales în părțile central-sudice, comunitățile românești, cele ale aromânilor în special, și-au păstrat caracterul patriarhal, precumpănit pastoral, nelipsind însă și o angrenare din ce în ce mai pronunțată în realitățile societății urbane, în contextul mutațiilor ce începeau a se face simțite și în lumea balcanică. Păstoritul a fost, până inclusiv în secolul trecut, o dimensiune stabilă și statornică a vieții românești, favorizată între altele de condițiile mediului geografic muntos în cea mai mare parte, precum și de lipsa unor frontiere statale închise, care să împiedice deplasările lor în zonă.

Ridicarea dintre români a unei pături orășenești formate din meșteșugari de tot felul, negustori, bancheri etc., deci elemente ale unei burghezii proprii în curs de formare, a fost însoțită de derularea unui proces de conștientizare a propriei identități, de trecere de la „națiunea medievală” spre o națiune modernă. În cursul veacului XVIII în întregul spațiu sud-est european, la greci, sârbi, bulgari etc. a avut loc, în forme specifice și în ritmuri diferite, în funcție de factorii interni, dar și de influența epocii luminilor, procesul de formare a conștiințelor naționale și, drept urmare, începutul unei acțiuni de emancipare națională desfășurată cu amploare crescândă în cursul veacului următor. Reprezentanții etniei românești din Peninsula Balcanică, cei ce aparțineau unui popor activ, energetic, cu stare materială din ce în ce mai bună, nu puteau rămâne în afara unui astfel de proces.

Prima mărturie scrisă sigur datată, în anul 1731, este o inscripție în patru limbi: aromână, greacă, latină și albaneză, alcătuită de ieromonahul Nectarie Tîrpu, aromân din Moscopole. Din secolul XVIII s-au păstrat și o serie de manuscrise. Tot atunci limba aromânilor pătrunde în lumea tiparului.

A doua renaștere a românilor balcanici

Distrugerile succesive din anii 1769 și 1788 ale Moscopolei și ale altor așezări aromânești au avut importante consecințe asupra vieții multor aromâni care au fost nevoiți să plece în diaspora. Majoritatea cărturarilor de acolo, ca și mulți dintre orășenii bogați au migrat în Imperiul Habsburgic, în special la Viena și Budapesta.

În Imperiul Habsburgic, în alte condiții istorice, s-a produs o însemnată modificare. Plastic vorbind, s-a renunțat la Bizanț pentru Roma. Ideea medievală a originii romane a stat la baza formulării axiomatice a unei identități românești unitare în întregul spațiu sud-est european, de o parte și de alta a Dunării. Totodată, acum cultura a fost pusă în slujba afirmării unui ideal național din ce în ce mai bine precizat. Învățații români provenind din spațiul balcanic și trăind în Imperiul Habsburgic sau în alte părți ale Europei și-au desfășurat o vreme activitatea separat de frații lor nord-dunăreni. Ulterior, mai ales în contextul cultural de la Viena sau Budapesta, dar și din Transilvania, s-a produs o contopire, o identificare cu ideile și acțiunea națională a exponenților Școlii Ardelene.

În cursul secolului XIX o serie de călători apuseni au străbătut diferitele ținuturi ale Peninsulei Balcanice, având ocazia să-i cunoască direct pe românii de acolo și să informeze cercurile europene despre modul lor de viață, ca și despre trecutul lor mai îndepărtat sau mai apropiat. Pentru majoritatea acestor călători vlahii balcanici erau descendenți direcți ai romanității orientale. Călătorii au subliniat totodată identitatea sau asemănarea foarte mare dintre cele două ramuri principale ale românismului, despărțite de spațiul dintre Balcani și Dunăre. Astfel de idei au fost consemnate pentru prima dată între anii 1804-1810 de către colonelul englez William Martin-Leake. Între altele, acesta nota că limba orașelor valahe din Pind diferă foarte puțin de aceea din Țara Românească și conține multe cuvinte latine. Poqueville, autorul unor însemnări de călătorie prin Imperiul Otoman la sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, consemna existența acolo a unei conștiințe a descendenței romane, ca și păstrarea etnonimului „rumân” pe care „îl revendica cu mândrie.” Aceeași idee a identității românești a fost consemnată și de consulul francez Esprit-Marie Cousinery. Între altele, el consemna că românii din Macedonia „și-au păstrat nu numai caracterul lor național ca și numele de români, dar încă și mândria și curajul strămoșilor lor.” În 1845 învățatul german Iacob Fallmerayer sublinia identitatea blocului românesc: „valahii din Thesalia se numesc români, ca și frații lor de limbă și de origine din Principate.” Despre realitățile românești sud-dunărene au mai scris François Lenormand, Edmond About, Ami Boue, Leon Heuzey, Emil Louis Burnouf, F. Kanitz s.a. Aceștia aduc clare dovezi privind existența în spațiul sud-dunărean a unor elemente ale unei conștiințe naționale proprii, la a cărei evoluție avea să se adauge importanta contribuție provenind din statul român începând cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

În condițiile complexe ale desfășurării revoluției de la 1848 în Țările Române s-a creat posibilitatea cunoașterii nemijlocite a realităților românești din sud de către revoluționarii nevoiți să-și părăsească țara, plecând în exil. Începând chiar din toamna anului 1848, timp de aproximativ un deceniu, o serie de fruntași ai românilor, foști participanți la revoluția română, au străbătut spațiul balcanic, unii dintre ei chiar stabilindu-se vremelnic acolo. Ei au avut posibilitatea de a-i „descoperi” pe frații lor de departe. Caracteristica tuturor acestor militanți naționali a fost conștiința lor clară că în sudul Dunării trăia o ramură a românismului identică cu cea de la nord și că soarta acelora privea întregul românism. Între cei care i-au cunoscut pe acești români și, într-un fel sau altul, s-au preocupat de situația și viitorul lor pot fi menționați: N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad, I.C. Brătianu, I. Heliade Rădulescu, Cristian Tell, D. Bolintineanu, C. Negri. Atunci au fost alcătuite primele memorii către autoritățile otomane și europene, precum și primele planuri politice în legătură cu situația, drepturile de dobândit și afirmarea culturală și chiar politică a aromânilor. În acest context s-au creat condiții pentru cea de a doua renaștere a românilor balcanici, ale cărei începuturi au fost legate direct de epoca Unirii, de însemnatele realizări obținute în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Sunt aromânii, meglenoromânii sau istroromânii o realitate etnică distinctă în raport cu românii? Continuăm articolul început în numărul trecut, în care arătam evoluția istorică a românității sud-dunărene, modul cum s-au privit membrii acesteia și cum au încercat să reziste presiunilor pentru deznaționalizare.

Laolaltă, în acei ani de după Unirea din 1859, au acționat atât românii de la nord de Dunăre, cât și cei originari din sudul Dunării, fie în locurile lor de baștină, fie în statul român, pe

care îl denumeau atunci și mai târziu „țară.” Încă de la început au fost urmărite mai multe obiective în plan școlar, bisericesc, politic, atât în zonă, cât și în țară și chiar la nivel european. În jurul anului 1860 au apărut articole și cărți privitoare la situația celor din sudul Dunării. Bolintineanu formula pe scurt câteva idei fundamentale legate de soarta aromânilor: „Românii din Macedonia nu sunt greci, sunt români; trebuie să fie români; nu este ideea noastră de a-i uni cu noi, căci suntem depărtați de dânșii; nu este ideea noastră de a-i ajuta să opereze răsculări. Cugetul nostru este că acest popor de un milion, aruncat în Macedonia, cată să aibă conștiința naționalității sale.” Mai adăuga Bolintineanu: „Ceea ce credem noi că toți acești români ar trebui să facă este de a-și păstra cu sântenie limba și datinile române, oricare ar fi soarta ce viitorul le păstrează.” Era un program care ulterior a fost urmărit de toți factorii implicați într-un fel sau altul în soarta românismului balcanic.

Minoritari între majoritari

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, la București, s-au pus bazele unor forme organizate de acțiune legată de aromâni. S-au implicat laolaltă aromâni din locurile de baștină, în special din Macedonia, frați de-ai lor emigrați la nord de Dunăre, precum și intelectuali și frunțași politici din tânăru stat românesc.

În astfel de condiții a început și o acțiune politică în ținuturile de baștină sau în capitala otomană și chiar în diverse capitale ale marilor puteri. O primă acțiune politică în acest sens a fost încă în 1878, când autoritățile otomane au emis un prim ordin ce permitea libera exercitare a serviciului religios și a învățământului în limba maternă pentru aromâni (ordinul a fost aplicat parțial și cu intermitențe). În iunie 1881 conferinței de la Istanbul a ambasadurilor marilor puteri i-a fost adresat un memoriu în numele a 150.000 de aromâni. În acesta se arăta decizia aromânilor de a-și păstra „limba și naționalitatea.” Totodată, atunci, ca și mai târziu, până în 1912, aromânii își exprimau dorința de a rămâne în limitele statului otoman, ai cărui cetățeni leali au fost, temându-se, nu fără îndreptățire, de politica de asimilare și deznaționalizare a tinerelor state balcanice între granițele cărora urmau să intre. Astfel de memorii au fost apoi înaintate și în legătură cu situația religioasă, în dorința de creare a unei mitropolii sau a unui episcopat propriu.

Marea masă a aromânilor, vârfurile lor și intelectualii se considerau, în calitatea lor de aromâni, ca parte integrantă a neamului românesc, respectiv componenta sudică a românismului. Considerau de asemenea că ei vorbeau un dialect al limbii române, pe care îl foloseau în mod frecvent alături de ceea ce era atunci limba literară, limba standard românească.

Nu trebuie ignorate nici alte concepții și forme de acțiune ale unor aromâni în ținuturile lor de baștină sau în diaspora. La fel ca și în veacurile anterioare, mulți aromâni trăiau în mijlocul unor etnii majoritare distincte în raport cu ei. Mulți și-au desăvârșit educația în școlile majoritarilor și au făcut cariere de tot felul în statele acestor majoritari. Nu puțini au sfârșit prin a se considera din punct de vedere etnic ca aparținând acestor majoritari. Evident că la aceasta au putut contribui nu o dată și eforturile încununate de succes ale unor propagande străine. Este evident că o serie de descendenți ai familiilor române s-au considerat, în statele în care trăiau, fie greci, fie sârbi, fie bulgari etc. Într-un anume fel, debutul a fost făcut în perioada

luptelor de eliberare și a începuturilor statului grec, când au apărut așa-numiții grecomani, adică vlahi care s-au considerat (și se consideră destui și astăzi) componenți ai etniei grecești, vorbind un idiom romanic. Numeroase personalități dintre cele mai diverse domenii ale vieții Greciei au fost vlahi la origine.

Conferința de Pace de la București, un eșec pentru aromâni

Lupta națională a aromânilor din Peninsula Balcanică, desfășurată cel mai adesea cu sprijinul autorităților de la București, s-a dus pe trei planuri: învățământ primar și secundar în limba națională, organizare bisericească proprie (inclusiv recunoașterea unui episcop sau mitropolit) cu oficierea cultului în românește și, nu în cele din urmă, reprezentare proporțională pe baze etnice în organismele locale și regionale. Românii balcanici, împrăștiați și deci minoritari, au urmărit obținerea unor drepturi naționale elementare în cadrul structurilor politice existente, nepropunându-și o afirmare statală proprie acolo, care nici nu ar fi fost posibilă.

În anul 1905, în viața aromânismului dintre granițele Imperiului Otoman a intervenit o schimbare majoră. Ca urmare a eforturilor conjugate ale propriilor lor reprezentanți din zonă, ca și ale autorităților bucureștene, la 9 mai 1905, sultanul a emis o iradea prin care era recunoscută naționalitatea aromână. Printr-un adevărat document constituțional se garantau școala, biserica și autoconducerea locală. Se crea, în acest mod, baza legală ce ar fi trebuit să asigure locuitorilor de origine aromânească din Imperiul Otoman o situație națională care să le permită cultivarea lor în limba proprie, perpetuarea individualității lor etnice și participarea pe această bază la întreaga viață a statului ai cărui cetățeni erau. Într-un fel, se deschidea calea spre un regim mai bun decât cel pe care-l aveau atunci îndepărtații lor frați din Transilvania și mai ales din Basarabia.

În perioada imediat următoare aplicarea efectivă a unor reglementări extrem de favorabile a întâmpinat numeroase piedici. Dincolo de inerentele slăbiciuni ale aparatului de stat otoman, gata de prăbușire, incapabil de a asigura o guvernare eficientă, au contribuit și alți factori, deloc neglijabili, ce țineau de popoarele și statele din zonă și în primul rând de împotrivirea Patriarhiei ecumenice și a autorităților de la Atena. De altfel, această ultimă realitate a și determinat o tensionare continuă a condițiilor de viață ale aromânilor din zonă, care au suferit mult, generalizându-se jafurile, distrugerile, asasinatele. După unele calcule incomplete, în acei ani au căzut din rândurile aromânilor peste 400 de victime, în special institutori, preoți, oameni bogați și influenți. Au fost date focului și distruse școli, biserici, numeroase gospodării. Totodată, s-a ajuns la ruperea relațiilor diplomatice dintre București și Atena.

În vara anului 1908 a avut loc în statul otoman o mișcare revoluționară ai cărei inițiatori și conducători au fost „Junii Turci.” Mișcarea acestora, încă de la începuturile ei, se bucurase de sprijin din partea aromânilor, atât din Regat, cât și de la sud de Dunăre. Între membrii mișcării, cu o compoziție eteroclită din punct de vedere etnic, se aflau și o serie de aromâni, mai cu seamă în cadrul nucleului cu rol determinant de la Salonic. Această participare fusese generată de idealurile programatice inițiale ale unei mișcări ce-și propunea salvarea statului otoman prin reformarea acestuia în numele principiilor și libertăților general-democratice, inclusiv în ceea ce privește complexa problematică a naționalităților.

Pentru fruntașii de atunci ai aromânilor, ca și pentru sprijinitorii lor de la București, s-a pus problema unor opțiuni de maximă însemnătate. Majoritatea acestora au ajuns la concluzia că soluționarea pozitivă, durabilă a problemei lor naționale era legată mai mult de soarta Imperiului Otoman decât de cea a statelor naționale balcanice ce aveau să-i succedă acestuia. Aceste state manifestaseră deja atitudini discriminatorii, deznaționalizatoare față de minorități, provocând astfel îngrijorarea legitimă a elementului aromânesc din Balcani. Axându-se pe ideea menținerii, prin modernizare și democratizare, a lumii politice otomane, aromânii au participat nemijlocit la întreaga viață publică ce s-a desfășurat la Istanbul și în alte părți, până la războaiele balcanice inclusiv. Au avut reprezentanți în Parlamentul otoman, în unele instituții guvernamentale. Nicolae Batzaria a îndeplinit timp de opt ani funcția de senator și a fost totodată un exponent de bază al partidului „Uniune și Progres” în Parlamentul otoman, iar în timpul crizei balcanice, în 1913, a avut și funcția de ministru, în această calitate punându-și semnătura pe Tratatul de la Londra care lichida multisekulara stăpânire otomană în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice. Perioada de după victoria revoluției „Junilor Turci” până la războaiele balcanice reprezintă într-un fel, pe plan politic, o adevărată „epocă de aur” pentru românismul din inima Peninsulei Balcanice.

Noul climat a dat posibilitatea organizării primelor - de fapt singurelor - congrese naționale ale aromânilor. Rolul preponderent a revenit corpului didactic ce reprezenta, atunci și acolo, partea cea mai activă și conștientă a aromânismului. Acestea au avut loc în anii 1909-1910 și au dezbătut probleme școlare, culturale, politice, neavând însă o finalizare legislativă. A urmat perioada războaielor balcanice. Cea mai mare parte a ținuturilor de baștină ale aromânilor au devenit teatru de operațiuni militare, fiind lovite de distrugerii.

În noile condiții istorice aromânii au sperat într-o soluție fie a unui stat macedonean pluriethnic, fie a unui stat confederativ albano-român. În acest sens, o delegație aromână condusă de George Murnu a făcut, fără rezultat, un lung periplu în capitalele marilor puteri. În final, cu ocazia Conferinței de pace de la București, conducătorii delegațiilor Serbiei, Greciei și Bulgariei au semnat scrisori prin care angajau forurile conducătoare ale statelor respective în recunoașterea și sprijinirea în plan cultural și bisericesc a aromânilor. Nici unul dintre guvernele respective nu și-a respectat obligațiile asumate. Se înregistra atunci eșecul unui întreg program politic de afirmare a identității aromânilor în spațiul balcanic. În deceniile următoare, în ritmuri diferite, cu intensitate variabilă, el a continuat, amplificându-se fenomenul de asimilare și deznaționalizare, de diminuare drastică a potențialului uman și spiritual al descendenților romanității orientale din dreapta Dunării.

Doar în Macedonia recunoscuți prin Constituție

Criza balcanică din 1912-1913 a însemnat din acest punct de vedere un moment de răscruce, respectiv începutul unei etape de declin în plan național al aromânilor, ce continuă până în zilele noastre.

Ca urmare a victoriei statelor creștine din Balcani, aromânii au intrat într-o nouă conjunctură politică. Atunci, în anii 1912-1913, ei au încercat obținerea unor minime drepturi naționale, inclusiv a unei autonomii politice aromânești în spațiul balcanic. Ca o anexă, fără garanții

juridice, a Tratatului de pace de la București din 10 august 1913, Serbia, Bulgaria și Grecia se angajau să permită, cu sprijinul financiar al guvernului de la București, funcționarea de școli și biserici pentru aromânii din Balcani. Ulterior, până la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, an de an, guvernul României a alocat de la buget și a trimis în spațiul balcanic importante sume de bani care acopereau cheltuielile de salarizare ale personalului didactic și bisericesc, precum și cele de funcționare, întreținere și administrare ale școlilor și bisericilor de acolo. Mai repede sau mai târziu, toate guvernele din zonă au limitat continuu și în final au desființat școlile și bisericile aromânilor, instituții fundamentale pentru menținerea identității lor. Practic, o jumătate de veac după cel de Al Doilea Război Mondial nicăieri în Balcani nu s-a mai predat și nu s-au mai făcut slujbe religioase în aromână.

Mai ales în ultimele decenii s-au intensificat acțiunile de deznaționalizare și asimilare, în condițiile de evoluție ale statelor din zonă, unde în general minoritățile au fost lipsite de posibilități proprii de educație și cunoaștere, precum: școala, biserica, media etc. Pe de altă parte, în numele internaționalismului, dar și al „neamestecului în treburile interne,” regimul de la București a renunțat la sprijinirea în orice fel a drepturilor, respectiv aspirațiilor aromânilor. Multă vreme, chiar și în România, a fost interzis a se scrie și chiar a se vorbi despre aromâni. Într-o astfel de situație, a început o acțiune culturală și națională a aromânilor ce poate fi considerată într-un anumit fel drept debutul celei de a treia renașteri naționale a lor. O serie de personalități de origine aromână, trăind în Occident, au început să atragă atenția asupra aromânilor și să militeze pentru drepturile acestora. Ele au lansat ideea, politică în fond, a existenței unui popor aromân, respectiv a unei limbi aromâne, distincte, foarte apropiate, dar diferite, deși înrudite, de poporul român, respectiv, de limba română. Această idee a fost animată între alții de V. Barba, T. Cunia, I. Perifan, creatorii și animatorii unei organizații ce se dorește internațională, respectiv „Uniunea pentru limba și cultura aromânilor,” ce are și propriul ei periodic ce-i popularizează ideile și mesajele: „Zborlu a nostru.” În paralel, alte grupuri din străinătate, precum cele reprezentate de prof. A. Ciufecu și Societatea „Fârșerotul” din S.U.A., susțin ideea veche de peste 200 de ani a identității etnice dintre români și aromâni ca ramuri distincte, dar complementare ale aceluiași popor.

La 24 iunie 1997, după ample discuții, Consiliul Europei, în cadrul Parlamentului de la Strasbourg, a adoptat rezoluția 1333/1997. Aceasta recunoaște existența unei comunități cultural-lingvistice aromâne în pericol de a se stinge și recomandă atât statelor balcanice, cât și altora o serie de măsuri pentru protejarea unei minorități culturale considerate ca fiind o parte integrantă și valoroasă a patrimoniului european. Se recomandă adoptarea unei serii de măsuri, precum: ore în aromână în sistemul educațional, emisiuni în mijloacele audio și video în idiomul specific etc.

Vlahii au constituit un element deosebit de valoros al populației Greciei, cu implicații majore în momente istorice deosebite. În a doua jumătate a secolului XVIII vlahul Rigas din Velestin a fost părintele „marii idei,” autorul primului proiect de constituție a Greciei și inițiatorul unui plan de confederație a tuturor popoarelor balcanice. În timpul războiului de eliberare de sub otomani (1821-1829) cei mai mulți dintre eroii luptelor naționale au fost vlahi, precum Colocotroni, Caceandoni, Boceari, Bucuvala etc. Apoi, între personalitățile remarcabile s-au ilustrat numeroși vlahi, ca oamenii politici I. Coletii, Averov-Tosita, savanți precum S. Lambrou,

scriitori și poeți ca Valarioti, Vlahoiani, Zuca, Malacasis. Aromânul E. Zappa a fost unul dintre inițiatorii jocurilor olimpice moderne și mare donator pentru edificii impresionante din Atena, la fel ca și Averov sau Sturnari etc.

Trăitori în Macedonia, frații Manachia au fost primii fotografi și cineaști din Balcani.

În spațiul Serbiei aromânii au furnizat de-a lungul timpului 28 de academicieni, 38 de literați, 26 de artiști, 35 de politicieni, președinți de guvern, miniștri, șefi de partide, între care G. Carageorgevici, V. Ciubrlovici, D. Popovici, B. Dusici, T. Marcovici.

Nu se cunoaște exact numărul aromânilor în țările lor de baștină, din Balcani. În statisticile oficiale, fie ei nu apar deloc înregistrați ca atare - este cazul Greciei, - fie sunt menționați în număr doar de câteva mii (4.000 în Albania și Bulgaria, 8.000 în Macedonia etc.). Conform unor organizații ale lor și unor personalități independente, numărul este mult mai mare, fără a se putea face foarte precise estimări. Astfel, se consideră că în Albania, împrăștiați de la nord la sud, trăiesc până la 100.000 de aromâni. Ei au atât o asociație culturală a aromânilor, cât și o asociație a vlahilor. În Bulgaria trăiesc probabil doar câteva mii de aromâni, alături de 100.000 de români timoceni, numiți în general vlahi. Pentru Grecia s-au avansat cifre variind între 120.000 și 600.000 de vlahi.

Macedonia este singurul stat balcanic în care vlahii sunt recunoscuți expres prin constituție ca o etnie constitutivă a statului.

Ultimele statistici oficiale înregistrau cam 8.000 de vlahi, în timp ce organizațiile lor apreciază că numărul vlahilor variază între 100.000 și 150.000 persoane.

În România se apreciază că ar fi cel puțin 150.000 de aromâni, dintre care marea lor majoritate se consideră totodată parte integrantă a poporului român răspândit în întregul sud-est european. Există aromâni cu organizații distincte împrăștiați pe toate meridianele lumii, în Europa Occidentală (Germania, Franța), în Australia, în S.U.A. și Canada.

COLOFON

Autorul lucrării	GHEORGHE ZBUCHEA
Titlul lucrării	AROMÂNII AU FOST ȘI SUNT ROMÂNI în REVISTA „MAGAZIN ISTORIC,” AN XL, NR. 9 (474), SEPTEMBRIE, 2006 și NR. 12 (477), DECEMBRIE, 2006
Variantă digitalizată de	Editura Predania/ CP 67, OP 13, București www.predania.ro tehnoredactor/ Remus Brihac concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro

PREDANIA